

безпечним. Поступово приводить до збою у функціонуванні існуючих структур, світу цінностей [Radzik 2018: 61].

Література

- Ростова, Н. (2018). Философская аналитика идеи постправды. *Христианское чтение*, (6). <https://cyberleninka.ru/article/n/filosofskaya-analitika-idei-postpravdy>
- Czapliński, P. (2017). Niecała prawda o postprawdzie. Czym jest post-prawda i jakie niesie ze sobą konsekwencje. *Polityka*, <https://www.polityka.pl/niezbednik/1699602,1,czym-jest-post-prawda-i-jakie-niesie-ze-soba-konsekwencje.read>
- Radzik, R. (2018). Postprawda: przyczyny, przejawy i skutki zaistnienia. *Postprawda spojrzenie krytyczne*. Kraków : Wydawnictwo naukowe Ignatianum, 41–66.
- Tesich, S. (1992). A Government of Lies. *The Nation*, January 6/13, 12–14.
- Wala, Ł. (2015). Dezinformacja społeczeństwa realizowana przez media internetowe a jej społeczna akceptacja. *Annales. Etyka w życiu gospodarczym* 18(1), 115-124.
- Word of the Year 2016. (2016). *Oxford Languages*. <https://languages.oup.com/word-of-the-year/2016/>

Юрій Мелков,
старший науковий співробітник
Інституту вищої освіти
Національної академії педагогічних наук України (м. Київ)
<https://orcid.org/0000-0002-8186-0357>

АВТОНОМІЯ СУБ'ЄКТА НАУКОВО-ДОСЛІДНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ: НАСТАНОВИ МОРАЛІ ТА РЕАЛІЇ ЕТОСУ В КОНТЕКСТІ ІДЕЇ «ВІДКРИТОЇ НАУКИ»

Поняття автономії людини як суб'єкта певної діяльності має безпосереднє відношення до теми незалежності та виступає одним із найважливіших векторів історичного розвитку. Зокрема, останніми роками з особливою гостротою постає проблема забезпечення автономії учасників освітнього та дослідного процесу в університетах України. Як зазначав один із провідних мислителів ХХ ст. у галузі педагогіки та філософії освіти П. Фрейре, сучасна вища школа має повністю усвідомлювати самоцінність особистості студента, «поважати автономію студента» [Freire 2001: 59], забезпечувати його статус як повномірного суб'єкта освітнього процесу. Ідея багатьох сьогоденних реформ у галузі вищої освіти як раз і ґрунтується на тому, що особистісний, людиномірний підхід і відповідний тип освітньої траєкторії, характерний для студентоцентрованого навчання, має замінити собою відповідні підходи

доби модернової масофікації, доби стандартизованої, централізованої освіти, яка залишала мало місця як автономії закладу, так і академічним свободам викладача та студента.

Проте, деяка парадоксальність і суперечність такої трансформації сакме в нашій країні полягає в тому, що визначення стратегій і проведення реформ, які передбачають, окрім іншого, й затвердження на вітчизняних теренах принципу автономності закладу вищої освіти, залишається справою державних органів, компетентність і спроможність яких у справі здійснення такої «революції згори» викликає певні сумніви. Адже історично склалося так, що феномен автономії закладу вищої освіти, не зважаючи на його присутність у нормативних і законодавчих актах України, поширений на наших теренах значно меншою мірою, ніж у Європі.

Освіта, демократія та наукова раціональність виявляються взаємопов'язаними в тому сенсі, що ґрунтуються саме на автономії людини, найбільш повним чином сформульованої за доби Просвітництва. Автономія у свою чергу виступає розкриттям поняття гуманізму, що означає у філософії визнання людини в якості самоцінності – а тому й у якості автономної істоти, здатної виступати суб'єктом свого життя та своєї діяльності, поступати за власним розсудом та згідно своїй волі. Гуманістичні інтенції виступали та виступають однією з найважливіших характеристик Київської школи філософії, традицій творчої спадщини П. В. Копніна, В. І. Шинкарука, В. П. Іванова, С. Б. Кримського, І. В. Бойченка та ін., що визначали світ як передусім світ людини.

Проте, на сьогодні гуманізм і автономія людини залишаються ще далекими від своєї реалізації й навіть актуалізації у галузі вищої освіти. Адже, як показував зокрема Дж. Д'юї більш ніж сто років тому, вже наприкінці XVIII ст. на місце ідеалу Просвітництва приходить диктат національної держави, насамперед у Німеччині, внаслідок чого філософська ідея повного та гармонійного розвитку людських сил і здібностей знаходить своє практичне втілення у системі освіти, підпорядкованій апарату наявної політичної влади, що замінює людину – громадянином, а космополітизм – націоналізмом [Dewey 1916: 108–109]. Відповідно, дисциплінарне тренування за певними стандартами посідає місце вільного розвитку особистості, а космополітична ідея гуманістичної освіти, набувши «виходу на практику» завдяки підпорядкуванню державному апарату як агенту свого втілення, майже перетворилася на свою протилежність, дійшовши до суперечності між партикуляризмом державних інтересів та універсальною відкритістю людського суспільства загалом.

На мій погляд, можна стверджувати, що саме таким чином і наука історично перетворюється на «закриту» систему, на справу певної замкненої касти. Проте, як раз у ХХ ст., з виходом на історичну арену маси, ми спостерігаємо зворотні процеси, які дозволяють казати про можливість

Нового Просвітництва, про шанс повернення на новому рівні до ідеалів гуманізму, до демократичного розуміння кожної людини як особистості, здатної до творчості, у тому числі й наукової. Без такого розуміння «примус до творчості», до проведення наукових досліджень обертається катастрофічним рівнем плагіату серед студентів університетів – як України, так і практично всього світу [Мелков 2021: 120–122]. Іншими словами, «студентоцентроване навчання» не може бути затверджене в освітніх практиках будь-якою вказівкою «згори», так само як і порушення норм академічної доброчесності не можуть бути ліквідовані шляхом масового прийняття закладами науки та освіти «етичних кодексів» та інших документів, навіть із обов'язковим їх підписуванням всіма співробітниками: подібний підпис без відповідного внутрішнього сприйняття й осмислення має так само мало сенсу, як і проголошення освіти «студентоцентрованою» без реального перетворення студента на суб'єкта освітнього процесу.

А тому автономія суб'єкта науково-дослідної діяльності передбачає засвоєння людиною, що займається дослідженнями, – як науковцем, так і кожним студентом мірою його причетності до написання науково-дослідних робіт, у тому числі магістерських, – настанов наукової моралі. Найбільш перспективною та актуальною в цьому плані постає сьогоденна течія «відкритої науки», концептуалізація якої в її аксіологічних підвалинах зводиться до класичних інституціональних імперативів, сформульованих іще Р. Мертоном як етос науки: універсальності, комунізму, незацікавленості та організованого скептицизму [Merton 1973: 267–278]. «Універсальність» постає в цьому плані фундаментом феномена «відкритості», що протистоїть будь-якому партикуляризмові; «комунізм» відповідає вимозі вільного доступу до результатів наукової праці для всіх людей без винятку, – тоді як «незацікавленість» становить собою підґрунтя визначення та формування мотивації як студентів, так і науково-педагогічних працівників до наукового пошуку.

На мій погляд, інституціалізована мораль, описана Р. Мертоном в якості наукового етосу, може ґрунтуватися лише на моральному імперативі особистості як автономного суб'єкта моральної вимоги та суб'єкта реконструкції ідеалу: риса, яка дозволяє говорити про людиномірність і демократичність науки, що в ній кожна конкретна людська особистість виступає мірою осмислення світу та автономним суб'єктом оцінювання власної діяльності щодо його пізнання.

Література

Мелков, Ю. О. (2021). Підвищення дослідницької спроможності університетів України: проблеми, ціннісні виміри та шлях демократизації. *Університети і лідерство* 1(11), 116–131.

Dewey, J. (1916). *Democracy and Education. An Introduction to the Philosophy of Education*. New York: The MacMillan Company, xiv, 434 p.

Freire, P. (2001). *Pedagogy of Freedom: Ethics, Democracy, and Civic Courage*. Lanham, MD : Rowman & Littlefield, xxiv, 144 p.

Merton, R. (1973). The Normative Structure of Science. Merton R. *The Sociology of Science. Theoretical and Empirical Investigations*. Chicago; L. : The University of Chicago Press, 267–278.

Анатолій Мініч,
старший викладач
кафедри культурології та філософії Національного університету
«Острозька академія» (м. Острог)

МІСЦЕВІ ВИБОРИ І РАЦІОНАЛЬНИЙ ВИБІР

У нинішньому світі вибори вважаються головною ознакою і цінністю демократії. Однак, цей процес небездоганний. В деяких випадках до влади приходять люди з низьким рівнем компетентностей, що негативно відзначається на якості управлінських рішень. Виборці, які пристали на популістські гасла, з часом відчують себе ошуканими. Тож, закономірним виявляється інтерес науковців до пошуку чинників, що впливають на вибір, і яким чином забезпечується раціональність вибору.

Мета дослідження полягає у тому, щоб на прикладі конкретних виборів у місцеві ради віднайти те загальне, що завважає виборцям зробити раціональний вибір. Дослідження проводилось на підставі матеріалів виборної компанії місцевих виборів 2020 року у місті Рівному. Обласний центр, місто Рівне, із населенням 250 тисяч є типовим українським містом, відповідно, висновки із дослідження мають загальноукраїнське значення.

Під виборами розуміється процес прийняття рішення групою людей внаслідок якого окремі особи чи група осіб отримують певні посади. На місцевих виборах 2020 року у Рівному видавалось чотири бюлетені метрової довжини, в яких написано біля 200 прізвищ, більшість з яких виборець ніколи раніше не чув. Економічна наука описує цю задачу за допомогою теорії прийняття рішення в умовах невизначенності. Виборець поставлений перед дилемою: з одного боку, у нього бракує інформації для прийняття виваженого вибору кандидата, з іншого, інформації дуже багато і потрібно багато часу і зусиль для її опанування. Вибір постає як проблема, витрати на розв'язання якої можуть перевершувати зиск від користі майбутньої діяльності обранця. За таких умов, виборець обирає на підставі якихось поверхневих причин, наприклад, зовнішньої привабливості кандидата [Фрідман 2017].